

Віктор Міщанин

СТОРІНКИ З БІОГРАФІЇ ДМИТРА БІЛИКА – КОЛИШНЬОГО ДИРЕКТОРА ГОНЧАРНОЇ ШКОЛИ В ОПІШНОМУ

У статті на основі архівних матеріалів та спогадів родичів висвітлено окремі сторінки з біографії Дмитра Аврамовича Білика (1894 – друга половина 1940-х (?) – директора гончарної школи в столиці українського гончарства Опішному середини 1920-х років.

Ключові слова: Дмитро Білик, директор гончарної школи, сторінки біографії.

Дмитро Аврамович Білик народився 1894 року в містечку Опішному Опішнянської волості Зіньківського повіту Полтавської губернії в сім'ї незаможного теслі. Відомо, що його батько Аврам Павлович у 1890 році був учасником «выставки кустарных изделий, садоводства, огородничества, шелководства и семян». Остання проходила в Опішному. У переліку експонентів, які за підсумками були відзначені тими чи іншими нагородами, зазначений «Аврам Павлович Белик(...) – денежной награды в 5 руб., за раздвижной стол» [7, с. 52].

У А. Білика та його дружини, окрім Дмитра, були ще такі діти: Антон, Іван, Яків, Михайло, Марія, Євдокія, Марина, Тетяна.

У роки Першої світової війни Дмитро Білик був на фронті. Про це свідчать спогади його доньки Олени Черетянко [4].

Після повернення з війни Дмитро Білик, як і чимало інших лівих есерів, допомагав більшовикам встановлювати радянську владу в Україні, воюючи в партизанському загоні під командуванням свого однопартійця Тимофія Кочерги.

Ім'я Дмитра Білика зазначене в списку «червоних партизан та червоногвардійців Опішнянського району Полтавської округи» за 1928 рік: «Партійність – п/п», «В яким отряді чи частині перебував та приймав участь в горожанській війні – В 2-ому Окремому Кін. дивізіоні партизан», «Скільки часу був партизаном чи червоногвардійцем – 1919 р.», «Чи був ранений та контужений – не був», «Місце постійного мешкання – м. Опішня», «Примітка – визнать червоним партизаном» [10, арк. 8].

Крім цього, про його участь в партизанському загоні свідчив колишній командир Тимофій Кочерга:

«Свідчення

Я Кочерга Тимофій Данилович як бувший командір 2-го Особого Кав. дивізіону цим свідчу, що т. Білик Дмитро Аврамович дійсно перебував в 2-му Особому Кав. дивізіоні ад'ютантом, а також займав цю посаду коли дивізіон був призначений в партизанство на Україну і вийшов виконуючи призначення. Свідчу на підставі видання мені документів І-ю бригадою 5-ї стрілкової дивізії 5/VIII 1919 року.

30/ VIII 28 року. /підпис/» [10, арк. 20].

У середині 1920-х років Дмитро Білик працював директором гончарної школи в Опішному, що діяла упродовж 1925–1926 років. У протоколі засідання президії Опішнянського райвиконкому від 11.09.1926 року, зокрема, зазначено: «Слухали: [...]»

© **Міщанин Віктор Данилович** – провідний науковий співробітник Національного музею-заповідника українського гончарства в Опішному, науковий співробітник Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України, кандидат історичних наук.

3. Біжучі справи: [...] е) Акт, складений членом РВК т. Яресько та зав. керамічною школою т. Біликом, про прийняття т. Яреськом від т. Білика майна керамічної школи, згідно матеріальної та інвентарної книжки, та акту про підрахування виробів школи.

Вирішили: Акти про прийняття майна керамічної школи та про підрахунки виробів останньої затвердити. Зав. школою т. Білика рахувати звільненим з сьомого цього вересня» [9, арк. 3].

У 1930-х роках Дмитро Білик працював у Опішному математиком у школі [4]. У 1937 році його, як і багатьох інших колишніх опішнянських лівих есерів, було заарештовано.

Ті події так закарбувалися в пам'яті доньки: «Якось приходимо з братом з уроків і бачимо перед вікнами нашої квартири [...] купа наших речей. [...] Ми в розгубленості, нічого не розуміємо, двері в квартиру заперті, батьків немає.

Просиділи з братом біля речей до вечора, поки з роботи не повернулася мама. Переночували в маминої знайомої портніхи, що жила недалеко від школи. А ранком прийшов папа, обличчя опухле, синє, очі червоні. Що він мамі розповідав не знаю.

Просипаюсь вночі наступного дня і бачу посеред кімнати на табуретці сидить папа в нижній білизні. В кімнаті двоє чоловіків в чорних блискучих куртках, на кашкетах блискують зірочки, перебирають папери, рвуть книжки. Вся підлога всяєна листками. [...] Багато чого не пам'ятаю, а ця картина так і стоїть перед очима. Потім чоловіки пішли разом з папою і більше ми його не бачили» [4].

У селище Дмитро Білик повернувся, вже коли Опішне перебувало під німецькою окупацією.

Його донька Олена пригадувала: «1942 року несподівано прийшов папа. Вигляд в нього був як у каторжника, яких колись гнали в Сибір. Розповів, що він увесь час був в тюрмі в Харкові, звідки вийшов з приходом німців» [4].

У 1942 році, під час німецької окупації, Дмитро Білик упродовж нетривалого часу працював завідувачем відділу освіти Опішнянського району. В українському часописі «Голос Полтавщини» повідомлялося: «Внаслідок наполегливої роботи Опішнянського районного відділу освіти (керуючий т. Білик) та активної допомоги старост громадських дворів, в районі закінчено ремонт всіх народніх шкіль. До 20 липня проведено облік дітей шкільного віку» [11, с. 3].

Колишня учителька Опішнянської початкової школи періоду німецької окупації Параска Петрівна Ширай на допиті 17.07.1946 року, відповідаючи на запитання слідчого, повідомляла: «С началом учебного года, в сентябре 1942 года, я явилась к заведующему отделом обучения Бильку Дмитрию Абрамовичу, сменившего Косоногову, и спросила, какой мне дадут класс для обучения. Бильк мне предложил вести преподавание немецкого языка в 3-х – 4-х классах» [1, арк. 17].

З 1943 року Дмитро Білик перебував на фронті в рядах Червоної армії.

В одному з тогочасних документів Дмитро Білик зазначений серед тих, хто перебував у полоні: «Фамилия, имя и отчество – Бильк Дмитрий Абрамович. Военное звание – рядовой. Должность и специальность – стрелок. Партийность – б/парт. Год рожден. – 1894. Какой местности уроженец – Полтавск. обл. Опонижец, р-н м. Опонижец. Каким РВК призван и какой обл., с какого года в армии – Опонижецк. Р.В.К. Когда и по какой причине выбыл – плен. Ближайшие родственники, где проживают (подробный адрес) – Полтавская обл. Опонижецк. м. Опонижец» [6].

У Книзі Пам'яті України по Полтавській області ім'я Дмитра Білика зазначене серед загиблих мешканців Опішного в роки Другої світової війни: «Білик Дмитро Абрамович, 1899 р. Мобілізований у 1943 р. Рядовий. Загинув 01.05.1944 р.» [3, арк. 316].

Але в нащадків Дмитра Білика збереглося посвідчення від 29.09.1944 року, видане йому за підписами командира в. ч. п. п. 92663 гвардії майора Затонського й гвардії старшого лейтенанта Малявкіна, яке заперечує його загибель на фронті.

«Удостоверение

Выдано ряд. Белику Димитр. Абр. в том, что он состоит с 23 сентября 1943 г. на военной службе в Красной Армии.

Удостоверение выдано на получение установленных законодательством Союза ССР для военнослужащих и их семей льгот по налогам и госпоставкам и других, если семья

т. Белика Д. А. отвечает условиям, которые по действующему законодательству даёт право на получение этих льгот.

Удостоверение действительно по 1-е августа 1945 г.» [8].

Свідченням того, що Дмитро Білик повернувся з фронту в Опішні, є два накази по Опішнянському райвно про прийом його на роботу на посаді бухгалтера та звільнення з роботи.

Наказ від 21.08.1945 року: «Наказ № 226

Опішнянський РВНО призначає тов. Білик Д. А. на посаду бухгалтера з 21/VIII-45» [5].

Наказ від 05.02.1946 року: «Наказ № 4

За розпорядженням РВК бухгалтера РВНО Білика Д. А. з посади звільнити з 5/II-46 р. На посаду бухгалтера призначити Клименко Лідю Олекс. з 5/II-46 р. Передачу справ закін. до 5/II-46 р.» [5].

Призначення його на роботу бухгалтером було не випадковим. Адже працюючи в школі, за словами доньки, «він викладав математику, [...] був хорошим знаючим математиком» [4].

З наказу видно, що його було звільнено з роботи не з ініціативи зав. райвно, а за розпорядженням Опішнянського райвиконкому. Причин для цього могло бути кілька: його робота під час німецької окупації, колишня приналежність до партії лівих есерів, а також те, що він був репресований як колишній есер у другій половині 1930-х років.

Про те, що в перші повоєнні роки влада продовжувала переслідувати колишніх лівих есерів, свідчать, зокрема, матеріали з архівно-кримінальної справи однопартійця Дмитра Білика – Петра Ширая. У 1937 році він, як колишній лівий есер, був заарештований і засуджений на 10 років позбавлення волі. Після звільнення в 1945 році проживав у Опішному. А наприкінці 1948 року Петра Ширая було заарештовано повторно, як зазначалося в обвинувальному висновку, «за антисоветскую эсеровскую деятельность» і засуджено за «принадлежность к эсеровской организации» до «ссылки на поселение» в Красноярський край [2, арк. 49, 53].

Матеріали з справи Петра Ширая також підтверджують те, що в повоєнні роки Дмитро Білик мешкав у Опішному, а потім виїхав у Західну Україну. Так, на допиті 24.02.1949 року Петро Ширай говорив, що «в 1947 году Бильк выехал в Западную Украину, семья его проживает в м. Опошне» [2, арк. 28].

У спогадах рідний племінник Дмитра Білика – Володимир Білик зазначав, що дядько після війни жив у селищі, «бо я в шевській робив, то я йому ше чоботи латав, дядькові. А тоді він десь виїхав, я не знаю куди він виїхав і чого він виїхав, а дружина Марія Пантелимоновна тут осталась, а він поїхав, а чого воно так получилось, я за це не скажу» [12].

Про від'їзд Дмитра Білика в Західну Україну переповідала мені і його рідна племінниця Ліна Лебедіна. Їй про це свого часу розповідала найменша сестра Дмитра Аврамовича – Тетяна. Там життя Дмитра Білика нібито трагічно обірвалося [13].

У біографії Дмитра Білика на даний час ще багато невідомих і заплутаних сторінок. За останні п'ять років мені вдалося суттєво їх скоротити. Сподіваюся, що в майбутньому пощастить віднайти нові відомості про його долю. З тієї інформації, якою я володію на даний час із різних джерел, можна зробити висновок, що 1930-х – 1940-х роках Дмитро Білик намагався не раз, як кажуть, замести сліди, уникаючи переслідувань і репресій з боку більшовицької влади. Іноді це йому вдавалося, іноді не вдавалося. На моє переконання, не виїдь у 1947 році з Опішного, він був би репресований повторно як лівий есер. Тоді йому вдалося втекти від репресій, але від долі, як мовиться, не втечеш.

1. Архівно-кримінальна справа Ширай Парасковії Петрівни № 18376-с // Архів Управління СБУ в Полтавській області.

2. Архівно-кримінальна справа Ширая Петра Петровича № 13416-с. – Т. 1 // Архів Управління СБУ в Полтавській області.

3. Книга Пам'яті України. Полтавська область: Диканський район, Зіньківський район, Карлівський район / Головна ред. кол.: І. О. Герасимов (керівник) та ін. – Полтава: Полтавський літератор, 1996. – 968 с.

4. Лист Олени Черетянко до Віктора Міщанина. 14.10.2013 // Приватний архів Віктора Міщанина.
5. Накази по Опішнянському районному відділу народної освіти за 1945 і 1946 роки // Архів відділу освіти Зіньківської районної державної адміністрації.
6. ОБД Меморіал // <http://www.obd-memorial.ru>.
7. Отчёт Распорядительного Комитета по устройству в м. Опішне выставки кустарных изделий, садоводства, огородничества, шелководства и семян // Журналы Полтавского сельско-хозяйственного общества. 1890 год. Выпуск четвертый. Сентябрь. – Полтава: Типография Л. Фришберга, 1890. – С. 51-55.
8. Посвідчення, видане Дмитру Білику командуванням в/ч п. п. 92663. (Копія) // Приватний архів Віктора Міщанина.
9. Протоколи, відчити і план роботи та різне листування Опішнянського райвиконкому. 1926 // Державний архів Полтавської області. – Ф. р. 396. – Оп. 1. – Спр. 8. – 103 арк.
10. Протоколи засідань окружної та районної партизанських комісій по визнанню колишніх червоних партизан; списки та посвідки колишніх партизан по Опішнянському району. – Ф. р. 4038. – Оп. 1. – Спр. 3. – 156 арк.
11. Рокитянський. Школи готові // Голос Полтавщини. – 1942. – Ч. 103. – С. 3.
12. Спогади Білика Володимира Яковича, 1929 р. н. Опішне. 2005 // Приватний архів Віктора Міщанина.
13. Спогади Лебединої Ліни Іванівни, 1936 р. н. Дніпро. 2017 // Приватний архів Віктора Міщанина.

В статтє, на основе архивных материалов и воспоминаний родственников, изложены отдельные страницы из биографии Дмитрия Аврамовича Билька (1894 – вторая половина 1940-х (?)) – директора гонимой школы в Опішному середины 1920-х годов.

Ключевые слова: *Дмитрий Бильк, директор гонимой школы, страницы биографии.*

Mischanyn Victor Danylovych. Pages from the Dmytro Bilyk's biography – former director of the potter's school in Opishne.

The paper deals with archival materials, the memoirs of the daughter and relatives which cover some pages of the biography of Dmytro Avramovych Bilyk (1894 – the second half of the 1940s (?)) which was the director of the potter's school in the capital of Ukrainian pottery in Opishne in the middle of the 1920s.

His name, as the names of other repressed workers of the potter's educational institutions of Opishne in the 1920's and 1930's, was removed out of the history of Opishne pottery for more than half a century.

Dmytro Bilyk was a native opishnian, the son of a local carpenter. He fought on the fronts of the World War I. After returning home, in 1919 he fought for Soviet power in a partisan detachment under the command of his one-party Left SRs Timothy Kocherga.

In the 1930s he worked as a teacher of mathematics at a local school. In 1937, as a former Left SR he was arrested and sentenced. Punishment served in Kharkiv. In 1942, at the time of the German occupation of Opishne, he returned to the town where he worked as the head of the department of education of the Opishnya district.

In the fall of 1943 he was in the Red Army. There is evidence that he was in German captivity, and that he was killed at the front. However, the indisputable fact is that he lived in Opishne after the War, where during the period from August 1945 to February 1946 he worked as an accountant at the Zinkivsky District Education Department. Worthy of note is the fact that he was dismissed from his work by order of the Opishna District Executive Committee. This gives grounds to say that the dismissal was due to his former Left SRs activities. After all, in the postwar years there was another wave of repressions, particularly in Opishne, against the former Left SRs.

Dmytro Bilyk, obviously fleeing from arrest, traveled to Western Ukraine in 1947, where his life supposedly ended tragically.

In the biography of Dmytro Bilyk there are still a lot of unknown and confusing pages.

Keywords: *Dmytro Bilyk, director of the potter's school, pages biography.*